

Jan z Łajs

Zasadźca Olsztyna, jego pierwszy sołtys. Pochodził z Łajs k/Melzaku (Pieniężno). Pochodził z rodziny o tradycjach sołteckich. Jego ojciec Geriko założył w 1304 r. Łajsy, z kolei jego brat Henryk zostanie w 1364 r. zasadźcą wsi Skajboty i miasta Wartemborka (Barczewo). Od warmińskiej kapituły katedralnej otrzymał zadanie założenia Olsztyna, na 178 łanach chełmińskich. Za wykonaną pracę otrzymał dla siebie 7 łanów do wyłącznego użytku i dziedziczny tytuł sołtysa Olsztyna. Był właścicielem pierwszego murowanego domu mieszczkańskiego w Olsztynie. Założony przez niego Olsztyn znakomicie prosperował, wskutek czego Jan z Łajs w 1378 r. uzyskał zgodę na poszerzenie granic miasta o część północną (Targ Rybny z przyległościami). Wtedy również została wzniesiona, zachowana do dziś Brama Górna. Ponadto Jan z Łajs jest zasadźcą wsi Prasłity oraz Różnowo.

Jan z Łajs uzyskał dzięki lokacji Olsztyna wysoką pozycję społeczną. W 1372 r. otrzymał tytuł szlachecki i występował, jako rozjemca w sporze o delimitację Puszczy Galindzkiej w okolicy Pasymia, prowadzonym pomiędzy biskupem warmińskim Janem Stryprockiem i wielkim mistrzem krzyżackim Winrychem von Kniprode. Po raz ostatni Jan z Łajs jest wymieniony na kartach historii w 1388 r., jako ekspert w ustaleniu wewnętrznych granic pomiędzy dobrami kapitulnymi a biskupimi za panowania biskupa Henryka Sorboma.

Jan z Łajs trafił w 1921 r. na tzw. „biedapieniądz”, wydawany w Olsztynie w czasach kryzysu. Jego portret, namalowany w 1987 r. przez Teodora Nowaka z Grudziądza, zdobi salę posiedzeń olsztyńskiego ratusza. W 1999 r. ufundowana została tablica pamiątkowa, wisząca pod arkadami domu Jana z Łajs. Ciekawostką jest odnalezienie przy tej parceli w 1934 r. XIV-wiecznego szyszaka, pochodzącego z czasów, kiedy mieszkał tam zasadźca Olsztyna. Dzieło Jana z Łajs przetrwało wieki, Olsztyn dziś jest 170-tysięcznym miastem wojewódzkim.

Dom Burmistrza

Najstarsza olsztyńska ceglana kamienica, identyfikowana z siedzibą burmistrza. Główna kamienica olsztyńskiego rynku.

Historia

Została wzniesiona na parceli przynależnej pierwszemu sołtysowi Olsztyna Janowi z Łajs. Wzmiankowana w 1507 r., jako dom burmistrza. W latach 1886-93 mieściła redakcję Gazety Olsztyńskiej. Spłonęła w lutym 1945 r., podpalona przez czerwonooarmistów, następnie w części mieszkalnej zrekonstruowana. Obecnie mieszczą się w niej mieszkania prywatne. Pod arkadami znajdują się dwie tablice pamiątkowe. Pierwsza z nich, wmurowana w 1986 r. upamiętnia siedzibę Gazety Olsztyńskiej. Drugą tablicę pamiątkową, poświęconą Janowi z Łajs, zasadźcy miasta, projektu Andrzeja Matyki i wykonawstwa Zbigniewa Kowalewicz, zamontowano pod arkadami w 2003 r.

Opis architektury

Z dawnej gotyckiej kamienicy zachowały się jedynie fragmenty arkad z łaskami węgarkowymi. Wskutek pożaru przepadły sklepienia arkad, których nie odnowiono, obecnie pod arkadami znajduje się płaski strop. Podczas odbudowy piętrową kamienicę podwyższono o jedną kondygnację i zwieńczono, podobnie jak w czasach przedwojennych, stylizowanym na barok szczytem. Przestrzenie pomiędzy oknami wypełniono kamiennymi płaskorzeźbami.

Literatura

Rzempołuch A., Architektura i urbanistyka Olsztyna 1353-2003, Olsztyn 2005

(c) Andrzej Bobrowicz

Historia Olsztyna

Pierwsza strażnica drewniano-ziemna, zbudowana przez wójta warmińskiego Henryka von Luthera, stała w zakolu Łyny w 1334 r., celem ochrony przed napadami litewskimi. Na przełomie 1346/47 r. warmińska kapituła katedralna została właścicielką okolic Olsztyna. Po raz pierwszy Olsztyn jeszcze bez nazwy, jako „nova civitas” został wymieniony w akcie lokacyjnym wsi Kieźliny, wystawionym przez kapitułę 31 grudnia 1348 r. W tym czasie od 1347 r. wznoszono już kapitulny zamek. Przywilej lokacyjny wystawiono we Fromborku, 31 października 1353 r., miasto otrzymało nazwę Allenstein. Zasadźcą miasta został Jan z Łajs. Miasto założono na prawie chełmińskim, rozlokowano je na 178 łanach, przywilej lokacyjny określił powinności nowego miasta wobec założycielki-kapituły. Szybko rozrastające się miasto, aktem z 4 maja 1378 r. rozszerzono w kierunku północno-wschodnim, ciąg murów obronnych zamknięto Bramą Górną. Obok niej do miasta prowadziły jeszcze bramy: Dolna i Młyńska oraz Furta Wodna, zlokalizowana w południowo-wschodnim narożu umocnień. Od zachodu fortyfikacje Olsztyna uzupełniały obwarowania zamkowe. Przed bramami, usytuowanymi na głównym ciągu komunikacyjnym wyrosły przedmieścia: Górne i Dolne. Do końca XIV w. ukończono pierwsze skrzydło zamkowe, wzniesiono korpus kościoła parafialnego o obwarowano miasto. Zamek olsztyński był siedzibą kanonika administratora dóbr kapitulnych. Administratorzy byli mianowani corocznie spośród kanoników katedralnych. W ich gestii było dopilnowanie porządku gospodarczego w komornictwach olsztyńskim i melzackim (pieniężnieńskim). Miasto pozostawało w gestii Jana z Łajs, który otrzymał dziedziczne sołectwo za założenie Olsztyna. Sam piastował funkcję sołtysa co najmniej przez 35 lat, po raz ostatni wzmiankowany jest w źródłach w 1388 r. Jego sołectwo podlegało wykupowi lub przechodziło na Radę Miasta wskutek bezpotomnej śmierci sołtysa. Okoliczności przejścia władzy w Olsztynie są nieznane, pierwszy raz Rada Miasta jest wymieniona w 1404 r.